

Ljudmila Bokal
Izrazi za bajna bitja v slovenskih slovarjih

Članek na podlagi upoštevanja bajnih bitij v slovenskih pravopisnih in splošnih slovarjih ter pravil v pravopisih razčlenjuje nekatere posebnosti pri teh izrazih.

The article analyzes the terms for mythological beings and their spelling through a survey of spelling in general dictionaries as well as orthographic rules.

Velika začetnica

Tisti del pravopisnega poglavja o rabi velike začetnice, ki obravnava njeno neskladenjsko rabo, je področje, kjer se prepletajo različne silnice. V bistvu gre za dvovrstno teoretsko gledanje na stvari: na eni strani poimenovanje individualiziranih, enkratnih, nezamenljivih jezikovnih enot pogojuje pisavo z veliko začetnico (npr. lastna imena: osebna lastna imena, zemljepisna lastna imena, stvarna lastna imena itd.), na drugi strani pa gre za netipične, vrstno zamenljive, v več primerkih pojavljajoče se enote – s tem utemeljemo malo začetnico. Tem, kolikor toliko jasnim izhodiščem se včasih pridružijo še družbene težnje, ki se v določenem času nagibljejo k pisavi z veliko začetnico, v drugačnih družbenih razmerah pa z malo. Pavšalno sodbo, da se v zadnjem času pri nas kaže neutemeljena težnja k pisavi z veliko začetnico, bi bilo treba natančneje razčleniti. Tokratni zapis naj pokaže, kako se v pisavi z veliko začetnico lahko zrcali tudi ne več aktualno pojmovanje stvari. Tudi to je eden od razlogov za neutemeljeno rabo velike začetnice.

Obravnavano bo posebno poglavje etnologije, predmetno področje bajnih bitij, ki nastopajo v mnogih folklornih pripovedih. Izhajajoč iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika in geselskega članka bajeslovje (avtor je dr. Milko Matičetov) v Enciklopediji Slovenije bo obravnavano 80 izrazov za bajna bitja, ki so v nadaljevanju zajeta tudi v tabeli.¹

---

¹ Ne glede na strokovno najbrž natančno definirano pojmovanje posameznih -vrst- bajnih bitij bodo tu obravnavana bajna bitja v najširšem smislu. Zajeti so tudi duhovi in nadnaravna bitja iz krščanstva. Glede na to, da so pri obravnavanju bajnih bitij pomembni izrazi sami po sebi, tabela ne prikazuje sopomenskih (sinonimnih) odnosov med posameznimi izrazi. Prav tako so zajete nekatere pisne variante.

Dosedanji slovenski pravopisi so pri pisavi izrazov za bajna bitja v glavnem jasni. Prvi, *Levčev slovenski pravopis iz leta 1899* o pisavi tovrstnih izrazov nima posebnega člena. Najdemo pa primer zapisa izraza za bajno bitje (in to z veliko začetnico) v poglavju Katere besede pišemo z veliko začetnico. Med razčlenjevanjem, kdaj pišemo veliko začetnico pri premem govoru, je tudi primer iz § 565: Tako je nadaljevanje med narekanjem tudi v primerih, kakor je ta: Ko so prišle Rojenice pod okno in so prerokovale /.../² Ne čisto stvar zadevajoče, a vendar za nadaljnje razglabljanje pomembno, je tudi določilo iz § 574: b) Bog (t. j. pravi, nasproti poganskim bogovom) je po našem mišljenju lastno ime; zato ga je pisati z veliko začetnico, n. pr. Bog vse vidi, Bog vse ve /.../ Nasproti pa pišemo bog Jupiter, grški bogovi, boginja Hera /.../³

Slovenski pravopis Antona Breznika iz leta 1920 ima o pisavi izrazov za bajna bitja posebno opozorilo: § 16: Pomni: k lastnim imenom ne prištevamo imen za strokovne pojme (občna imena). Taka imena so: /.../ c) Imena za bajeslovne predmete in osebe, npr. vile, rojenice, sojenice, povodni mož, morske deklice, vedomec, deveta dežela; dalje: deseti brat, desetnica itd.⁴

Slovenski pravopis iz leta 1935 podobno obravnava pisavo tovrstnih izrazov, in sicer v § 11: K lastnim imenom ne prištevamo imen za strokovne pojme, zato jih pišemo z malo začetnico. Taka imena so: /.../ c) Imena za bajeslovne predmete in osebe, npr. vile, rojenice, sojenice, povodni mož, morska deklica, vedomec, deveta dežela; dalje: deseti brat, desetnica.⁵

Slovenski pravopis iz leta 1950 v poglavju o osebnih imenih natančno razmeji veroslovna in bajeslovna lastna imena od tovrstnih občnih imen: § 8: Pri imenih za veroslovna in posebljena bitja moramo ločiti prava lastna imena posameznih bitij, kakor: Jupiter, Venera, Hefajst, Živa /.../ od občnih imen, ki zaznamujejo le vrsto bitij: bog, duh, bogovi, polbogovi, duhovi, vile, heroji, rojenice, sojenice, vedomec, povodni mož, morska deklica, deseti brat, desetnica itd.⁶

Slovenski pravopis iz leta 1962 prav tako določa pisavo bajnih bitij v poglavju o lastnih imenih oziroma v podpoglavju o osebnih imenih: § 37: Pri veroslovnih in posebljenih bitjih pišemo z veliko prava lastna imena posameznih bitij, kakor: Jupiter, Venera, Donar, Perun, Živa, Buda, Alah, Jahve, Bog. /.../ Pomni. Občna imena, ki zaznamujejo le vrsto bitij, pišemo z malo: bog, bogovi, polbogovi, duhovi, vile, rojenice, sojenice, vedomec, povodni mož, deseti brat, muze, erinije, furije ipd.⁷

Slovenski pravopis I, Pravila, četrta, pregledana izdaja s stvarnim kazalom, izšla je leta 1994, v poglavju Imena bitij in podpoglavju Veroslovna in bajeslovna imena v § 47 navaja: Imena veroslovnih in bajeslovnih bitij: Jupiter /.../ Klio, Melpomena, Erinije, Kurent; prim. še Trije kralji /.../⁸ V § 132 pa poudarja vrstnost teh poimenovanj: Z

² Slovenski pravopis. Sestavil Fran Levce. Na Dunaju 1899, str. 82.

³ Glej opombo 2, str. 83.

⁴ Slovenski pravopis. Sestavil dr. A. Breznik. V Ljubljani 1920, str. 8.

⁵ Slovenski pravopis. Priredila A. Breznik in F. Ramovš. V Ljubljani 1935, str. XI.

⁶ Slovenski pravopis. Ljubljana 1950, str. 13.

⁷ Slovenski pravopis. Ljubljana 1962, str. 35.

⁸ Slovenski pravopis I, Pravila, četrta, pregledana izdaja (s stvarnim kazalom), Ljubljana 1994, str. 19.

malo začetnico pišemo: /.../ 6. vrstna poimenovanja veroslovnih, bajeslovnih in podobnih bitij, npr. bog,⁹ (bogovi), polbog, duh, svetnik, vila, rojenica, sojenica, vodomec,⁹ povodni mož, kurent, muza, erinija (maščevalka), furija, gracija, deseti brat, škrt.¹⁰ Kot je iz zgornjega moč razbrati se izraza kurent in erinije pojavita v obeh paragrafi, v prvem pisana z veliko, v drugem pa z malo. Medtem ko je pri izrazu erinije med obema navedbama razlikovalna lastnost (sprememba števila in izpeljani pomen, zlasti z zadnjim je utemeljena tudi sprememba začetnice), tega pri izrazu kurent ni. Zadovoljiti se moramo z omembo o vrstnih poimenovanjih teh bitij na začetku uvodnega stavka.

Popis izrazov za bajna bitja v Pleteršnikovem in Glonarjevem slovarju, v Slovarju slovenskega knjižnega jezika ter v pravopisnih slovarjih

Poseben poudarek bo veljal pisavi začetnice. Prikaz, ki je v nadaljevanju podan tudi tabelarično, bo obsegal popis izrazov za bajna bitja v slovensko-nemškem slovarju *Maksa Pleteršnika iz leta 1894/95*, v enojezičnem slovarju *Joža Glonarja iz leta 1936*, v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika 1970–1991 (SSKJ)* in v *pravopisnih slovarjih iz let 1899, 1920, 1935, 1950 in 1962*.

V *Pleteršnikovem slovarju*¹¹ so izrazi za bajna bitja (vseh je 49) dosledno pisani z malo. *Levčev pravopis iz leta 1899* ima v sicer kratkem slovarkem delu navedenih sedem tovrstnih izrazov, ki so pisani z malo začetnico. Spredaj omenjeni zgled pisave z veliko (izraz rojenice) na sicer problem ne zadevajočem mestu bi mogoče lahko bil dokaz za nedoslednost pri pisavi izrazov za bajna bitja v tem pravopisu. *Breznikov pravopis iz leta 1920* zajema osem z malo začetnico pisanih izrazov za bajna bitja.

V tem času, 1930. leta, je izšlo tudi pomembno delo s področja slovstvene folkloristike, *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva Jakoba Kelemine*¹². Vsem pravopisnim pravilom navkljub piše vse izraze za bajna bitja v strokovnem uvodu in v leposlovnem delu dosledno z veliko. Izvzeta sta le izraza čarovnice in coprnice. Nekaj primerov: V vsebino bajke in povedke pa narod veruje. Za narod so Vile, Povodni možje, Pošasti, Vampirji kos dejanjske istinosti.¹³ Dobra bitja te vrste so: Svarožič (Božič, Kresnik), Netek, Jutrman, Kurent, Belin, Deva, Zora, zli duhovi pa: Bes, Črt, Vrag, Vedi, Mora itd.¹⁴ Različni duhovi (Škrati, Vragovi, Veščje, pa tudi Vile) zamenjujejo deco. Sojenice ali Rojenice so v zvezi z vero v duše umrlih ...¹⁵

V *Glonarjevem slovarju*¹⁶ iz leta 1936 je navedenih 34 izrazov za bajna bitja in so pisani z malo začetnico. Tudi v *slovenskem pravopisu iz leta 1935* (zajetih je 20 izrazov

⁹ Medtem ko so prve tri izdaje najnovejših pravopisnih pravil imele pravilno napisan izraz vodomec, je pri zadnji, četrti izdaji napisano: vodomec. Vodomec je po Slovarju slovenskega knjižnega jezika manjša obvodna ptica, vedomec pa po ljudskem verovanju etnološki izraz za človeka, ki mu je usojeno, da med spanjem zapušča telo in postane zli duh.

¹⁰ Glej opombo 8, str. 27.

¹¹ Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, Cankarjeva založba 1974, reproducirani ponatis.

¹² Jakob Kelemina, *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Celje 1930.

¹³ Glej opombo 11, str. 6.

¹⁴ Glej opombo 11, str. 7.

¹⁵ Glej opombo 11, str. 19.

¹⁶ Joža Glonar, *Slovar slovenskega jezika*, Ljubljana 1936.

za bajna bitja) in *iz leta 1950* (upoštevanih je 30 izrazov) so tovrstni izrazi pisani z malo začetnico. Izjema je z veliko začetnico pisani *kurent*. *Slovenski pravopis 1962* je upošteval 35 izrazov za bajna bitja, ki jih piše z malo, le izraza *jaga baba* in *kurent* sta pisana z veliko. *Kurent* je v pomenu pust, prismuk pisan tudi z malo. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je od 80 tukaj zajetih izrazov obravnavanih 50. Z veliko ni pisan noben. Tabela prikazuje, kateri izrazi za bajna bitja so v posameznih slovarjih upoštevanani in njihovo celotno število v njih.

Če pravopisna pravila, po katerih naj bi se ravnali, primerjamo z dejanskim stanjem zapisov začetnic bajnih bitij, za kar nam je služila kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, opazimo naslednje:

V gradivu kartoteke je večina izrazov za bajna bitja pisana z malo. Izpisi z veliko začetnico (v tukajšnjem razdelku so pisani citatno) se pojavijo pri naslednjih geslih (v oklepaju so napisani viri, ki zajemajo avtorja, delo in letnico zapisa z veliko začetnico): *Bedan(č)ek* (Josip Vandot, Zvonček 1924), *Jaga baba* (Cvetko Golar, Naš rod 1936/37; Ciciban 1945/46; Anton Funtek, drugih podatkov ni), *Kosobrin* (Josip Vandot, Zvonček 1924; Mirko Kunčič, Triglavске pravljice I–III, 1940–1944), *Kurent* (Slovenske narodne pesmi IV, št. 7466; Josip Stritar, Zvon 1870; Josip Jurčič, Ljubljanski zvon 1881; Oton Župančič, Pisanice 1900), *Torka* (Ženski svet 1924; M. Komanova, Na Gorenščem je fletno 1928; Niko Kuret, Praznično leto Slovencev, IV, 1970), *Torklja* (Josip Jurčič, Ljubljanski zvon 1881; Josip Vandot, Zvonček 1935/36; Niko Kuret, Praznično leto Slovencev, IV, 1970), *Vila* (Janez Trdina, Ljubljanski zvon 1882; Vrtec 1901; Charles Dickens/Oton Župančič, David Copperfield 1937; Pavel Golia, Igre 1953; Karel Ozvald, Iz življenja); *Volkodlak* (Janez Trdina, Ljubljanski zvon 1882).

V *Enciklopediji Slovenije* so v geslu *bajeslovje*¹⁷ vsi izrazi za bajna bitja pisani v kurzivu in z veliko začetnico. Enak način (z veliko in v kurzivu) je izbran tudi v strokovnem članku O bajnih bitjih Slovencev s pristavkom o *Kurentu*¹⁸.

V geslu *bajka*¹⁹ v *Enciklopediji Slovenije* je tudi omenjeno nekaj bajnih bitij. Izrazi sojenice, rojenice, žalik žene, vile, povodni možje, volkodlaki so pisani z malo in s tiskom kot drugo besedilo. Izraza *kurent* in *kresnik* sta pisana z veliko.

V geselskem članku *kurent*²⁰ je ta izraz dosledno pisan z veliko. Geslo *kresnik* v *Enciklopediji* ni zajeto.

Geslo *mit*²¹ v *Enciklopediji Slovenije* navaja med drugim tudi bajna bitja. Zapis začetnic je citaten: vile, povodni mož, Zlatorog, volkodlak, kresniki. Izraz *kurent* je pisan z veliko. Razlika v številu (v geselskem članku *bajka* pri izrazu *kresnik* v ednini, v slovarskem članku *mit* pa v množini) ne more biti odločujoča za rabo velike oziroma male začetnice. Res je sicer, da množina bolj sili k tipizaciji in konec koncev posledično tudi k mali začetnici, ednina pa obratno k individualizaciji in v končni fazi k veliki začetnici, vendar

¹⁷ Enciklopedija Slovenije 1, A–Ca, Ljubljana 1987, str. 169–170. Avtor geselskega članka je dr. Milko Matičetov.

¹⁸ Milko Matičetov, O bajnih bitjih Slovencev s pristavkom o *Kurentu*. Traditiones 14, 1985, str. 23–33.

¹⁹ Glej opombo 17, str. 170. Pod geselskim člankom sta inicialki dr. Marije Stanonik in dr. Janka Kosa.

²⁰ Enciklopedija Slovenije 6, Krek–Marij, Ljubljana 1992, str. 78. Avtorica geselskega članka je dr. Marija Stanonik.

²¹ Enciklopedija Slovenije 7, Marin–Nor, Ljubljana 1993, str. 162. Avtorica geselskega članka je dr. Alenka Goljevšček.

Tabelarični prikaz navedb izrazov bajnih bitij

IZRAZ	SLOVARJI			PRAVOPIISNI SLOVARJI				
	PLET.	GLON.	SSKJ	1899	1920	1935	1950	1962
ajd	+	+	+	-	+	+	+	+
ajdovska deklica	+	-	+	-	-	-	-	-
balabanti	-	-	-	-	-	-	-	-
bedanec	-	-	+	-	-	-	-	-
bela žena	+	+	+	-	-	-	-	-
bes	+	+	+	-	+	+	+	+
božič	-	-	-	-	-	-	-	-
čas	-	-	-	-	-	-	-	-
črt	+	+	+	-	-	-	+	+
dardaj	-	-	-	-	-	-	-	-
divji mož	+	+	+	-	-	-	-	+
duhovina	+	+	+	-	-	-	-	+
fidinje	-	-	-	-	-	-	-	-
godovčičaci	-	-	-	-	-	-	-	-
hudič	+	+	+	-	-	-	+	+
jaga baba	-	-	+	-	-	-	-	+
jebek žena	-	-	-	-	-	-	-	-
jesenice	-	-	-	-	-	-	-	-
ježi baba	-	-	+	-	-	-	-	-
kanih	-	-	-	-	-	-	-	-
kapič	+	-	-	-	-	-	-	-
kosobrin	+	-	-	-	-	-	-	-
kr(e)snik	+	+	+	-	-	-	-	-
krivopeta	-	-	+	-	-	-	-	-
krivopetnica	+	-	-	-	-	-	+	+
krvoses	+	+	*	-	-	-	+	+
kurent	+	+	+	-	-	-	+	+
linčeža	-	-	+	-	-	-	-	-
litvern	+	+	+	-	-	+	+	-
lorgo	-	-	-	-	-	-	-	-
malabanti	-	-	-	-	-	-	-	-
malič	+	+	+	-	-	-	-	+
mora	+	+	+	-	-	+	+	+
morska deklica	+	+	+	-	-	-	-	-
morska noga	+	+	-	-	-	-	-	-
mrak	-	-	+	-	-	+	-	-
muja	-	-	-	-	-	-	-	-
netek	+	+	+	-	-	+	-	-
orkljč	+	-	-	-	-	-	-	-
ozin	+	-	-	-	-	-	-	-

IZRAZ	SLOVARJI			PRAVOPIISNI SLOVARJI				
	PLET.	GLON.	SSKJ	1899	1920	1935	1950	1962
palček	+	+	+	+	-	+	+	+
pasjeglavc	+	-	+	-	-	**	+	+
pedenjčlovek	+	+	+	+	-	-	+	+
pehta	-	-	-	-	-	-	-	-
pehta krulja	-	-	-	-	-	-	-	-
pehtra	+	-	+	-	-	-	-	-
pehtra baba	+	-	+	-	-	-	-	+
pesjan	+	+	+	+	+	+	+	+
peslajnar	+	+	+	-	+	+	+	+
psoglavc	+	+	+	-	-	+	-	+
pogorkinja	-	-	+	-	-	-	-	-
pogorni mož	-	-	-	-	-	-	-	-
povodkinja	+	-	+	-	-	-	-	-
povodnjak	+	-	+	-	-	-	-	+
povodni mož	+	+	+	+	+	+	+	+
premrl	-	+	+	-	-	-	-	-
rajnice	-	-	-	-	-	-	-	-
rojenice	+	+	+	+	+	+	+	+
rokalnik	-	-	-	-	-	-	-	-
sojenice	+	+	+	-	-	-	+	+
škarific	-	-	-	-	-	-	-	-
ško(m)pnik	+	-	+	-	-	-	+	+
škrat	+	+	+	+	-	+	+	+
štriga	+	-	+	-	-	-	-	-
taltoš	-	-	-	-	-	-	-	-
torka	+	-	+	-	-	+	+	+
torklja	+	-	+	-	-	-	+	+
urok	+	+	+	+	-	+	+	+
vedomec	+	+	+	-	+	+	+	+
vesna	+	-	+	-	-	+	+	-
vešča	+	+	+	-	-	+	+	+
vila	+	+	+	-	-	-	+	+
volkodlak	+	+	+	-	-	+	+	+
vrag	+	+	+	-	-	-	+	+
vrok	-	-	-	-	-	-	-	-
zlodej	+	+	+	-	+	-	+	+
vuorek	-	-	-	-	-	-	-	-
žalik žena	+	+	+	-	-	-	+	+
žalka	-	-	-	-	-	-	-	-
žar žena	-	-	-	-	-	-	-	-
SKUPAJ	49	34	50	7	8	20	30	35

* V SSKJ izraz krvoses ni obdelan v pomenu bajno bitje, čeprav je v gradivu izkazan. ** Upoštevan je pridevnik pasjeglav.

je treba pri tem upoštevati še sobesedilo, kjer se izraz pojavi (v obeh primerih je enako). Tu ne gre za posploševanje določene lastnosti tipa: Naš Janezek spi (otrok z imenom Janez) proti: Ko smo bili še janezki (majhni otroci) ali za tip Bog (krščanski) proti: bogovi.

Iz dosedaj napisanega je mogoče ugotoviti, da pišejo izraze, ki označujejo bajna bitja, z veliko strokovnjaki etnologi in pisatelji. Osnovni razlog za tako odločitev pri strokovnjakih se najbrž skriva v opombi, ki jo je ob redakciji gesla jaga baba za Slovar slovenskega knjižnega jezika ob vprašanju začetnice dal dr. Niko Kuret: V mitološkem pomenu bi jo (jago babo, op. pisca) pisal z veliko začetnico; v pomenu zla starka, čarovnica pa bi jo pisal z malo.²² Strokovnjaki etnologi se namreč bolj kot jezikoslovci zavedajo, da so nekatera bajna bitja v teku zgodovinskega razvoja zavesti »preoblikovane« nekdanje boginje, poganski bogovi. In kot se imena bogov pišejo z veliko, je potemtakem mogoče analogno ravnati tudi pri drugih, tako razumljenih bajnih bitjih. Če pri tem nastopijo še dodatne, veliko začetnico določujoče stvari (npr. pri Kurentu še šaljiv pomen svetnika, ki jasno zahteva veliko začetnico), je raznolikost razumljiva.

Jezikovno gledano gre pri tem za nedokončan proces konverzije²³, prehoda iz lastnega v občno ime. Tega stranske, za veliko začetnico jasne določitve, pomagajo vzdrževati na stopnji, za katero je značilna neenotnost v pisavi začetnic. To bi se dalo preseči in sprejeti pisavo, kakršna je že uveljavljena v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, to je z malo za vsa bajna bitja. Izjema bi bil izraz kurent, ki bi ga v pomenu božanstvo (kolikor ga sicer kot takega priznavamo) pisali z veliko, v pomenu pustna šema pa z malo začetnico.

Na splošno je bila zavest o bajnih bitjih v 19. stoletju bolj živa, kot je danes. Gotovo je vraščenenost posameznih bajnih bitij v zavest ljudi odvisna tudi od njihovega stvarnega, izhodiščnega pomena. Predstava o določenem bajnem bitju je toliko bolj živa, kolikor bolj je ljudi to »bajno bitje« prizadevalo. To se kaže tudi v notranjejezikovnih dejavnikih, kot je navajanje sopomenk (sinonimov) za posamezne izraze in večje število besedotvornih izpeljank v besednih družinah. En tak primer so psoglavci, ki naj bi spominjali na Hune. V Pleteršnikovem slovarju so poleg danes najbolj uveljavljenega izraza psoglavca še izrazi pesjan, peslajnar, psoglavca. Besedna družina pesjan ima še žensko obliko pesjanka in pridevnik pesjanski, enako ima besedna družina psoglavca še izraza psoglavka in pridevnik psoglav, pri besedni družini psoglavca pa pridevnik psoglav. Besedna družina peslajnar je veljala za ljudsko izposojenko in je v Slovenskem pravopisu 1962 označena z zvezdico. V Pleteršnikovem slovarju je naveden še izraz peslajnarica.

Tako gledanje (da so to imena bajnih bitij) se je odražalo tudi pri pisateljih 19. stoletja (*Janez Trdina*, *Josip Jurčič*, *Josip Stritar*), ki izraze za bajna bitja pišejo z veliko.

Drugačno pa je pojmovanje bajnih bitij v tako individualiziranih povestih, kot je mladinska povest *Josipa Vandota o Kekcu* z različnimi variantami. Tukaj ne gre za shematično, tipizirano prikazano bajno bitje iz strokovnih razčlenjevanj, ampak za docela individualizirano osebo z vsemi izrazitimi, človeškimi lastnostmi, zato je pisava z veliko pri imenih Bedanec, Kosobrin, Pehta utemeljena.

²² Kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Geslo jaga baba. Dr. Niko Kuret je odgovoril 12. 11. 1969.

²³ Prim. Jože Toporišič, Enciklopedija slovenskega jezika, Ljubljana 1992: *konvêrzijska* /.../ Gl. sprevrženje. *Sprevrženje* /.../ Isto kot sprevrčanje, le da dovršno. *Sprevrčanje* -a s Prevedba besede določene besed(n) (vrste) v drugo z oblikospreminjalnim morfemom (ali tudi z oblikotvornim): /.../ móder -dra -o → Móder -dra m /.../ Volta lastno ime → volt mera; kovač → Kovač.

Pisava skupaj ali narazen

Ena od jezikovnih posebnosti tistih bajnih bitij, katerih poimenovanje je dvobesedno²⁴, se kaže tudi v njihovi neenotni pisavi, v pisavi skupaj oziroma narazen. Ta problem se izraža pri izrazih jaga baba, ježi baba, pedenjčlovek, pehtra baba, žalik žena, žar žena. V gradivu že omenjene kartoteke se opazijo vse tri možnosti pisave: skupaj, narazen in z vezajem. Medtem ko so zapisi z vezajem starejši (tako pisavo je določal Pleteršnikov slovar), pa je pisavo skupaj oziroma narazen pri teh izrazih nemogoče natančneje časovno določiti, ker se raznolikost pojavlja pri starejših in tudi v novejših izpisih. V bistvu se kažeta dva slovnična problema. Na eni strani gre za nesklonljivi pridevnik (ježi baba, žalik žena, žar žena) in v takih primerih je pisava narazen edina pravilna. Ker pa se je zavest, da so to pridevniki, izgubila (mogoče gre za izraze, ki so po svoji slovnični plati jezikovna okamenina), se to meša z drugim pojavom, s problemom pisave zloženk. Pri pisavi zloženek tipa pedenjčlovek pa v novejšem času velja, da je priporočljiva pisava skupaj. Vendar kljub tako deklariranemu pravilu med piščiči, če že ne prevladuje, pa je vsaj enakovredna pisava narazen. Slovar slovenskega knjižnega jezika je tu sprejel načelo rabe in se ji prilagodil – to pomeni, da pri pisavi takih zloženek ni izoblikoval enotnega merila. Uvod v Slovar slovenskega knjižnega jezika o tem piše: Pisave sestavljenk in zloženk slovar ni izpeljal dosledno; zaradi močno neenotne rabe namreč ni mogoče brez večjega nasilja prikazati vseh primerov v sistemu. Zato je kljub systemskem prikazovanju sprejetih precej izjem. Zaradi lažjega prikaza gesel postavlja slovar skupaj pisano besedo na prvo mesto; razpored tovrstnega gradiva v slovarju torej nima normativne vrednosti.²⁵

Dokler se torej v praksi ne izoblikujejo jasnejša merila pri pisavi skupaj in narazen, je ob načelnem upoštevanju pravila, da se zloženke pišejo skupaj, težko oporekati gotovo premišljeni odločitvi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika o tako občutljivih jezikovnih vprašanjih.

Na koncu naj bo omenjen še majhen *pravorečni problem*. Slovar slovenskega knjižnega jezika ima geslo *bedanec* naglašeno samo na a: *bedánc*. Tako naglaševanje je s popularizacijo številnih povesti o Kekcu in z njihovimi filmskimi uprizoritvami res postalo splošno slovensko, vendar je preverjanje v Mojstrani še leta 1992 potrdilo le naglas na e: *bédanec*. Dvojnico v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (najbrž z oznako stilno) bi zahtevala tudi etimologija, ki je enaka kot pri *vedomec*. Podatek o naglasu pri tem geslu je dvojni: *védomec* tudi *vedóme*c.

Zadnja, neproblematična slovnična posebnost izrazov za bajna bitja je *množinska raba* pri nekaterih izrazih, na primer črti, rojenice, sojenice, uroki, žalik žene. Vzrokov za to nestrokovnjak ne bo mogel najti, vendar je gotovo zanimiv podatek iz kartoteke Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU pri geslu sojenica: Kuga, lakota in vojska – to so tri sojenice, ki hodijo vedno skupaj.²⁶

Ta prikaz pravopisnih posebnosti izrazov za bajna bitja naj bi prispeval k poenotnemu zapisovanju le-teh. Koliko bo dosegel ta cilj, bodo pokazali nadaljnji zapisi tovrstnih izrazov.

²⁴ Tu ne gre za »navadne«²⁵ pridevniške zveze tipa ajdovska deklica.

²⁵ Slovar slovenskega knjižnega jezika I, Ljubljana 1970, str. XXIII.

²⁶ Kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Geslo sojenica. Vir izpisa: Dolenjske novice, 1916, str. 19.

Summary

The Terms for Mythological Beings in the Slovene Dictionaries

In spite of clear orthographic rules about writing the names of mythological beings with a small letter, spellings with a capital letter appear, especially in specialized articles. The reason is that experts still think of these words as proper nouns. The author of the article advises a small initial letter be used for all mythological beings (except Kurent, in the sense of Godhead), following the usage in the Dictionary of the Slovene Literary Language.

The article analyzes the spelling of 80 mythological beings in Maks Pleteršnik's Slovene-German Dictionary (1894/95), in the Dictionary of the Slovene Language by Joža Glonar (1936) and in the Dictionary of the Slovene Literary Language (1970–1991). The article also includes the spelling used in the Slovene Orthography by Fran Levac (1899), the Slovene Orthography by Anton Breznik (1920) and his Slovene Orthography of 1935, as well in the Slovene Orthographies of 1950 and 1962.